

УДК 631.1

DOI: 10.18524/2413-9998/2018.3(40).148383

**В. І. Борщ,**

кандидат економічних наук,  
доцент кафедри економіки та управління,  
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,  
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

**О. А. Соколова,**

магістр 2го року,  
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,  
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

## **ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Метою дослідження, проведеного у статті, є формування інноваційної моделі розвитку агропромислового комплексу України. У статті проведено аналіз інвестиційної, інноваційної та інтелектуальної складових агропромислового ринку України.

Були визначені основні перешкоди, що заважають розвитку цього сектору економіки, основними з яких, ми вважаємо, відсутність державної та фінансової підтримки агропромислових підприємств та фермерських господарств, та АПК в цілому.

Була запропонована інноваційна модель розвитку АПК України, що складається з таких складових як наукова, техніко-технологічна, економічна, управлінська, юридична, інституційна та освітня.

**Ключові слова:** агропромисловий комплекс України, інноваційна модель розвитку.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Загальне прискорення розвитку соціо-економічних та промислових систем України та світу протягом останніх років ознаменувалося переходом економіки від індустріального до постіндустріального етапу економічного розвитку, в основі якого лежить інноваційно-інтелектуальна модель розвитку. У період постіндустріального (інноваційного та інформаційно-інтелектуального) етапу економічного зростання українська модель економіки повинна забезпечити процеси модернізації, реструктуризації і розвитку підприємств, економічних галузей та національної економіки в цілому на новій основі – активізації інтелектуального потенціалу суспільства та підвищення якості систем управління.

Це зобов'язує економістів та фахівців з менеджменту якомога ефективніше досліджувати умови, чинники та особливості розвитку держави, її соціально-економічного середовища, регіонів та національних підприємств. Безперечно, інтелектуальний, людський та управлінський капітали стають основними конкурентними перевагами будь-якого підприємства, створюючи у своїй сукупності позитивний імідж країни на міжнародному рівні.

Отже, сучасні тенденції в розвитку систем управління загалом можна охарактеризувати як зростання ролі якісних зрушень у розвитку виробництва, економіки та суспільства, загалом. Сутнісним проявом цих змін є висування людини в центр відтворювального процесу. Так, людський та інтелектуальний капітали стали домінуючими чинниками економічного розвитку – вони визначають темпи, рівень та якість розвитку як окремого підприємства, так і національної економіки. Проте однією з найскладніших проблем сучасного менеджменту є ефективне використання та подальший розвиток інтелектуального та управлінського капіталів.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблема інноваційного розвитку АПК України є дуже актуальною для наукових досліджень багатьох науковців та спеціалістів національної аграрної науки та практики. Так ми можемо виділити Н. М. Сіренка, який в своїй роботі аналізує проблеми впровадження науково-технічних інновацій в АПК України. Проблема переходу агропромислового виробництва на засадах інноваційного розвитку та впровадження інноваційних технологій розглянута в роботах А. В. Андрейченко (проблема безвідходного та маловідходного виробництва), М. В. Зубця (впровадження інноваційно-випереджувальної моделі якісно нового розвитку АПК), Г. В. Жаворонкової, Л. Ю. Мельника та М. О. Гомелюка (вивчення ролі інтелектуального капіталу підприємств АПК в регіональній інноваційній системі), О. О. Лелюк, Н. І. Патика та Н. С. Танклевська (проблема інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку АПК України), В. А. Чеботарьов (формування національної інноваційної системи в АПК України).

**Постановка завдання.** Метою цього дослідження є запропонувати інноваційну модель розвитку АПК України.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сьогодні АПК України вважається локомотивом прогресу національної економіки, оскільки володіє величезним потенціалом конкурентоспроможності. Ця галузь економіки України чи не є єдиною галуззю національного господарства, яка понад 10 років підряд забезпечує позитивне зовнішньоекономічне

сальдо [6] (табл. 1, рис. 1). Отже, важливим є дослідження визначальних чинників для зростання аграрного сектору, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та виходу України на світовий ринок для підтримання національної продовольчої та економічної безпеки.

Якщо ще наприкінці ХХ століття визначальними факторами розвитку були матеріальний і фінансовий капітали, то сьогодні на передній план виступає чинник, пов'язаний з інтелектуальним потенціалом суспільства. Основними чинниками конкурентоспроможності будь-якої галузі сьогодні є людський капітал, управлінський капітал, інновації та інтелектуальний капітал. Це основні чинники, що в макроекономічному аспекті визначають місце країни у світовій економіці та місце організації в національній економіці.

Таблиця 1

### Зовнішньоторговельний оборот продукції АПК України, млн. дол. США

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт продукції	3,8	4,7	5,2	6,8	8,6	9,3	9,8	10,3	11,5
Імпорт продукції	2,1	2,9	3,4	4,4	5,9	6,1	7,0	7,8	8,1
Зовнішньоторгов. оборот	5,9	7,6	8,6	11,2	14,5	15,4	16,8	18,1	19,6
Позитивне зовнішньоторгов. сальдо	1,7	1,8	1,8	2,4	2,7	3,2	2,8	2,5	3,4

Джерело: розраховано за даними [8].

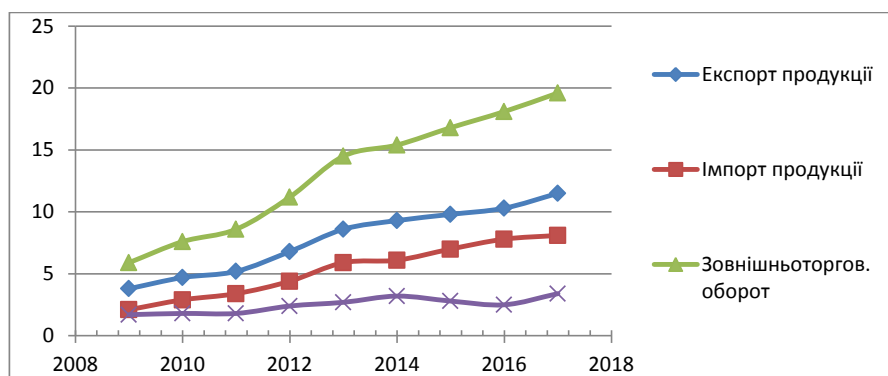


Рис. 1. Зовнішньоторговельний оборот АПК України, млн. дол. США

Джерело: сформовано авторами за розрахованими даними [2].

Отже, за даними табл. 1. та рис. 1. на 2017 р. ми спостерігаємо зростання обсягів експортно-імпортних операцій у порівнянні з 2009 р. майже в 2 рази, проте аналітики в сфері АПК України стверджують, що таке зростання відбувається лише за рахунок зростання цін на міжнародному ринку агропромислових товарів.

Зміни соціально-економічних відносин в агропромисловому виробництві, починаючи з 90-х ХХ ст., характеризуються переходом економіки до постіндустріальної та зміною пріоритетів у системі чинників конкурентоспроможності. Разом з тим, не слід уникати кризових явищ, які склалися в АПК України, починаючи від матеріально-технічної до наукової бази. Крім кількісного зменшення матеріально-технічної бази спостерігається її моральне і фізичне старіння. Наприклад, станом на 2017 рік загалом в сільськогосподарських підприємствах та фермерських господарствах налічувалося 166,52 тис. тракторів (у 2009 р. – 169,9 тис.), посівної техніки – 93,353 тис. одиниць (у 2009 р. – 121,65 тис. одиниць), техніки післяурожайних робіт – 27,025 тис. одиниць (у 2009 р. – 31,43 тис. одиниць). Отже ми вбачаємо негативні тенденції розвитку, навіть основної технічної складової.

Загалом як показують дослідження, тільки 10 % агроформувань України застосовують новітні технології, всі інші застосовують витратні технології, за яких витрати пального на 1 га сільгоспугідь перевищують аналогічні у розвинених європейських країнах у 2-3 рази. На поточний момент третина сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств збиткова [2].

За оцінкою експертів, на балансі національних підприємств частка інтелектуального капіталу не перевищує 1 %, тобто значна частина об'єктів інтелектуальної власності не врахована у господарській діяльності країни. В аграрному секторі ще менше, відсоток становить близько нуля [2].

Отже, процеси трансформації вітчизняного агропромислового комплексу досі не завершено, що зумовлює необхідність дослідження соціально-виробничих відносин з метою створення передумов формування моделі інтелектуальної економіки в АПК України.

*Аналіз складової професійної підготовки кадрів та наукового сектору АПК України.* Для інноваційного розвитку економіки України об'єктивною потребою є розробка нової концепції підготовки кадрів, така проблема не оминула й агропромисловий сектор України. Так, за останні роки (аналізуючи з 2009 р. по 2017 р.) у сільському господарстві України чисельність працівників-спеціалістів і керівників зменшилась

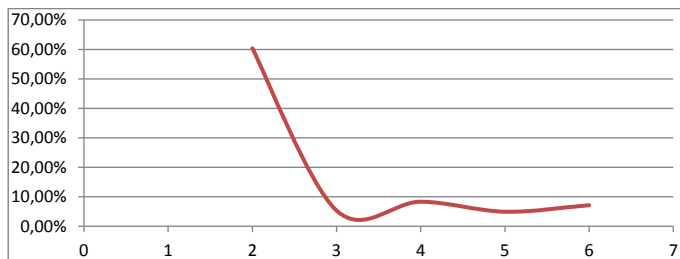
на 14,1 % (табл. 2, рис. 2.), у т.ч. серед спеціалістів віком до 30 років – на 9,4 % і старших 50 років – на 15,9 %. Цю негативну тенденцію спостереігаємо майже 10 років [4, с. 143].

Таблиця 2

**Чисельність і склад працівників, які займають керівні посади та посади спеціалістів у АПК України, тис. чол.**

Рік	Передбачено штатним розписом	Всього працівників	У тому числі			
			До 30 років	50 років і більше	Мають вищу освіту	Мають середню спеціальну
2009	178,577	171,610	20,252	59,191	76,530	80,629
2011	173,885	168,193	19,555	57,774	77,809	75,777
2013	161,781	156,434	18,166	54,739	74,075	68,887
2015	187,872	178,904	20,851	59,613	88,991	76,345
2017	161,510	153,645	18,901	50,140	77,420	66,713

*Джерело: розраховано за даними [8].*



**Рис. 2. Динаміка чисельності кадрів в АПК України, тис. чол.**

*Джерело: сформовано авторами за розрахованими даними [8].*

Частка спеціалістів та керівників, які мають вищу освіту серед працівників керівного складу, становить 50,4 % у 2017 року, проти 44,6 % у 2009 році, що свідчить про зростання рівня доступності вищої освіти для населення. Про це свідчить й інший аналіз – питома вага наукових організацій галузевого сектору на початок 2009 року була найбільшою і становила 46 % (табл. 3), подальші дослідження такого роду не проводились, але ми можемо допустити, що показник питомої ваги наукових організацій в АПК України не показує за останні часи негативної динаміки.

Таблиця 3

### Організації, що використовували наукові та науково-технічні роботи в Україні

Показник	2005		2006		2007		2008	
	Одиниць	%	Одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
Всього, у т.ч.	1510	100	1482	100	1404	100	1378	100
академічний сектор	378	25,6	387	26,1	365	26,0	360	26,1
галузевий сектор	884	58,5	847	57,2	789	56,2	764	55,4
вузівський сектор	172	11,4	164	11,1	178	12,7	182	13,2
заводський сектор	76	5,0	89	6,0	72	5,1	72	5,2

Джерело: [3, с. 286].

Отже, аналізуючи дані, що представлені у табл. 2 та 3, та сучасні тенденції, що склалися на освітньому ринку та ринку праці АПК України, ми можемо стверджувати, що незважаючи на зростання долі фахівців, що отримують вищу та середню спеціальну освіту, та на наявність наукових інституцій в Україні, відбувається зниження долі фахівців в сільськогосподарській сфері економіки України. Це відбувається, в першу чергу, завдяки небажанню спеціалістів, після завершення навчання, повертатися на роботу в сільське господарство. Основною причиною є низький рівень зарплат та відсутність державної підтримки АПК України. Така ситуація призводить до зниження продуктивності праці в агропромисловому комплексі.

Аналіз долі фахівців, які виконують наукові та науково-технічні розробки в АПК, у порівнянні з іншими галузями економіки представлений на рис. 3.

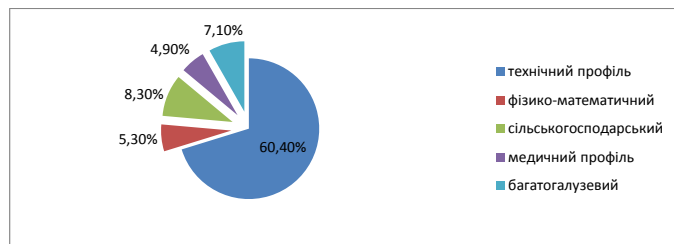


Рис. 3. Частка фахівців, що займаються науковими та науково-технічними розробками за профілями діяльності

Джерело: сформовано за даними [7].

Оцінка існуючої ситуації доводить, що на сьогодні в Україні назріла необхідність трансформації процесу професіоналізації управлінських кадрів, у т.ч. в АПК. Це має бути забезпечено за умови поєднання накопиченого наукового та практичного досвіду і знань, а також державної підтримки цієї галузі. Такий підхід має бути цілеспрямовано розроблений у рамках інноваційної стратегії розвитку наукоємних структур та АПК України як рушійної сили в забезпеченні інноваційної складової в економічному зростанні країни.

Аналіз фінансово-інвестиційної діяльності щодо розвитку інтелектуального капіталу в Україні та в АПК України. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні відбуваються структурні зміни у національному агропромисловому комплексі. Для подолання кризових тенденцій і здійснення реформування аграрного сектора економіки необхідні значні витрати фінансових, трудових і матеріальних ресурсів. Але протягом тривалого часу сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства України працюють в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів. А залучення їх у необхідних обсягах для ефективного здійснення підприємницької діяльності сьогодні – дуже гостра проблема.

Аналіз обсягів і структури фінансування наукової та інноваційної діяльності в АПК України виявив, що починаючи з 2009 року у національному агропромисловому комплексі спостерігається зростання витрат на аграрну науку і професійну освіту (табл. 4).

Таблиця 4

#### **Динаміка витрат на аграрну науку та професійну освіту в АПК України**

Напрямок використання державного бюджету	2009	2010	2011	2012
Всього витрат на АПК, млн. грн.	4338,1	9709,5	10897,2	15318,9
У т.ч. витрати на аграрну науку та професійну освіту в АПК, млн. грн.	618,5	1053,0	1520,6	2415,0
Частка витрат на аграрну науку та професійну освіту у загальній сумі видатків державного бюджету АПК, %	14,3	10,8	14,0	15,8

*Джерело: розраховано за даними [8].*

Сьогодні продовжується активізація в аграрному секторі процесів залучення кредитів та інвестицій, що свідчить про зростання його привабливості. За даними НБУ України, обсяги залучення кредитних ре-

сурсів сільськогосподарськими і переробними підприємствами зросли порівняно з 1999 роком у 89 разів. На сьогодні це складає близько 15 % від усіх кредитних вкладень у національну економіку. Рівень повернення кредитів підприємствами АПК становить 95 %. Це свідчить про надійність підприємств АПК як партнерів банківського бізнесу.

Часта довгострокових кредитів, тобто капітальних інвестицій, в сільське господарство та харчову промисловість складає 60 %.

Росте й доля коштів сільськогосподарських підприємств, що покладено на депозити на комерційній основі. Їх обсяг в 1,5 рази більше, ніж річні обсяги прямої державної фінансової підтримки галузі.

За останній рік вітчизняні інвестиції в основний капітал у сільському господарстві збільшився та становить більше 500 млн. дол., у харчовій промисловості – понад 1,5 млн. дол.

У той же час високі відсоткові ставки за кредитами комерційних банків, загальне погіршення матеріального та фінансового стану сільськогосподарських підприємств у процесі ринкових перетворень обмежують можливість залучення кредитних ресурсів у АПК України.

Капітал підприємства, як зазначалося в першому розділі нашого дослідження, є одним з основних атрибутів діяльності підприємства. Від розміру сформованого фінансового капіталу залежить рівень ефективності виробничої діяльності, платоспроможності, динамічний розвиток, позиція підприємства на ринку. Забезпеченість фінансовим капіталом національних аграрних підприємств представлена у табл. 5.

Таблиця 5

### Забезпеченість капіталом аграрних підприємств України, тис. грн.

Показник	2014	2015	2016	2017
Капітал з розрахунку на підприємство	4218,4	4457,6	4911,5	5932,8
Власний капітал з розрахунку на підприємство	3002,9	2826,3	2973,9	3516,5
Позичковий капітал з розрахунку на підприємство	1392,1	1645,0	1937,6	2416,3
Капітал на 1 га с.-г. угідь	2,4	2,6	2,8	3,3
Власний капітал на 1 га с.-г. угідь	1,6	1,6	1,7	1,9
Позичковий капітал на 1 га с.-г. угідь	0,8	1,0	1,1	1,4

*Джерело: [5].*



Отже, аграрним підприємствам необхідно приділити увагу збільшенню розміру фінансового капіталу та оптимізації його структури в т.ч. за рахунок управління інтелектуальним капіталом.

*Аналіз стану трансферу інновацій в АПК України.* Комерційними формами трансферу інновацій є патентно-ліцензійна торгівля правами на об'єкти промислової власності, формування спільної діяльності на інноваційній основі, прямі іноземні інвестиції, які супроводжуються отриманням сучасного обладнання та технологій, оренда (лізинг) техніки тощо.

Розглянемо стан кожної із зазначених форм трансферу інновацій в АПК України.

*Патентно-ліцензійна торгівля.* Майже 80 % обсягу всіх світових операцій з комерційної передачі інновацій припадає на продаж ліцензій на винаходи та ноу-хау. Досвід промислово розвинених країн світу в області міжнародної торгівлі ліцензіями успішно може використовуватися і в Україні. Основною причиною низьких обсягів міжнародної торгівлі ліцензіями України є те, що набутки наукової сфери своєчасно не освоюються та морально застарівають, що відбувається по причині нерозвиненості ринку інтелектуальної власності в Україні. Практика ведення господарської діяльності за ліцензійними договорами суперечить чинному законодавству через відсутність прийнятої методики щодо зарахування об'єктів інтелектуальної власності на баланси наукових установ. У системі Української академії аграрних наук не зареєстровано жодного об'єкта авторського права, «ноу-хау», корисної моделі або промислового зразка, що свідчить про незахищеність аграрного науково-технічного, технологічного та економічного потенціалів [10].

Сьогодні досі не захищені об'єкти інтелектуальної власності в АПК України, а саме наукові здобутки у сфері тваринництва, не вирішені проблеми захисту прав селекціонерів та їх творчих здобутків у рослинництві тощо, що негативно впливає на розвиток аграрної сфери.

*Спільне підприємництво.* Спільні підприємства у світовій практиці є головним засобом, за допомогою якого відбувається рішення складних юридичний, організаційний та інших бар'єрів, що обмежують імпорт капіталу. В національному агропромисловому комплексі найбільша кількість спільних підприємств – в харчовій промисловості та переробному сільськогосподарському виробництві (6 %) [3, с. 294].

*Пряме іноземне інвестування.* В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів та інвестиційної кризи в Україні, іноземний капітал у формі прямих і портфельних інвестицій є одним із джерел

фінансування, яке дає можливість покривати тимчасові потреби вітчизняного сільськогосподарського виробника у фінансах. Прямі іноземні інвестиції є найвигіднішим способом фінансування.

За період 2010-2017 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій в АПК України були дуже незначними, їх частка в загальних обсягах прямих іноземних інвестицій в Україні становила лише 1,72 - 1,33 %. Сума іноземних інвестицій в сільському господарстві зменшилась на 25%, що підтверджує значний відтік іноземного капіталу з галузі.

Структура прямих іноземних інвестицій у АПК України представлено у табл. 6.

Таблиця 6

**Прямі іноземні інвестиція в АПК України, млн. дол. США<sup>1</sup>**

	Обсяг на 1 січня								Відхилення (2017 р. у % до 2010 р.)
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 <sup>2</sup>	
УСЬОГО в економіку України, млн дол. США	38992,9	45370,0	48197,6	51705,3	53704,0	40725,4	36154,5	37655,5	-3,43
Сільське, лісове та рибне господарство, млн дол. США	669,2	719,5	725,3	717,8	776,9	617,0	502,2	500,1	-25,27
Частка сільського, лісового та рибного господарства у загальних обсягах ПІІ	1,72	1,59	1,50	1,39	1,45	1,52	1,39	1,33	-22,61
Приріст ПІІ, млн дол. США до попереднього року	-144,1	50,30	5,80	-7,50	59,10	-159,90	-114,80	-2,10	-
Приріст ПІІ, % до попереднього року	-17,72	7,52	0,81	-1,03	8,23	-20,58	-18,61	-0,42	-
Відношення ПІІ до випуску сільськогосподарської продукції, %	2,83	2,53	2,66	2,31	2,45	2,04	1,56	1,60	-43,42
Відношення ПІІ до валової доданої вартості, %	6,40	5,21	5,12	4,33	5,56	5,69	4,65	-	-
Відношення ПІІ до валового прибутку, %	8,12	6,55	6,71	5,69	6,98	6,72	5,53	-	-

<sup>1</sup> Тут і далі дані за 2010-2017 роки без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також за 2014—2017 роки без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

<sup>2</sup> Дані за 2017 рік попередні.

*Джерело: складено авторами за даними [8].*

Така динаміка свідчить про те, що рівень привабливості сільськогосподарства України для іноземних інвесторів досить низький. Це відбувається за рахунок: (1) високих інвестиційних ризиків; (2) низької прибутковості на вкладений капітал. З огляду на це, більш перспективними в українській економіці для іноземних інвесторів є не виробництво сільськогосподарської продукції, а її переробка.

Різкий спад інвестиційної діяльності в сільськогосподарському секторі зумовив становище, при якому оновлення основних засобів виробництва у кілька разів менше їх зносу, що веде до руйнування матеріально-технічної бази АПК, підвищення собівартості сільськогосподарської

продукції та скорочення обсягів її виробництва. За розрахунками науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», тільки через несвоєчасне виконання робіт, що пов'язане з недостатнім технічним оснащенням АПК, країна щороку недобирає майже 1/3 валового збору врожаю, що оцінюється в 15-18 млрд. грн. [11].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, що фактично надійшли в сільське господарство України починаючи з 1992 р., на кінець 2017 р. становив 500,1 млн дол. США. Але в умовах глибокої економічної та фінансової кризи в національній економіці, навіть ці невеликі кошти є вагомим для розвитку галузі, хоча для усунення причин цієї кризи вони незначні. Світовий досвід переконує, що для макроекономічної стабілізації країн з перехідною економікою та їх інтеграції у світову економіку необхідні інвестиції в економіку країни на рівні 19-25 % ВВП [9].

Підприємства з іноземними інвестиціями приносять в економіку країни сучасні технології, створюють нові робочі місця, сприяють підвищенню рівня зайнятості населення і зниженню соціальної напруженості.

Лізинг в АПК України. Лізингове кредитування в інвестиціях в основний капітал агропідприємств України поки що нестабільне і не перевищує 10 %. У розрахунку на 1 га вартість машин, одержаних за лізингом, щорічно становить від 7 грн. (у 1999 р.) до 1-3 грн. (у 2000-2004 рр.) [1, с. 296].

Лізинг при сприятливому правовому та податковому середовищі на практиці розглядається як ефективна альтернатива залученню капіталу на оновлення основних засобів.

Ефективність поновлення матеріально-технічної бази АПК шляхом використання лізингу порівняно з кредитуванням пояснюється наступними перевагами: (1) він зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно; (2) не вимагає негайно початку оплати платежів, що дає можливість сільськогосподарським підприємствам поновити виробничі фонди, придбати необхідну сучасні техніку та устаткування без значного фінансового навантаження; (3) лізингова угода більш гнучка і має компромісні умови порівняно з кредитною; (4) лізингові платежі відносять на витрати виробництва (собівартість), що знижує тягар оподаткування прибутку підприємства; (5) майно, яке передане на лізинг не перебуває на балансі підприємства, і не збільшує його активи і звільняє від сплати податку на майно [1, с. 296-297].

Проте механізм залучення додаткових коштів завдяки лізингу в Україні досить слабо розвинений та складає лише 1 %. Основні причини, що стримують розвиток лізингу в Україні це: відсутність державної програми розвитку лізингу, недостатня кваліфікація кадрів на ринку лізингових послуг, фінансова слабкість існуючих лізингових компаній, нерозвиненість механізму реєстрації та вилучення об'єктів лізингу, відсутність сформованого вторинного ринку обладнання, нерозвиненість механізмів страхування лізингових операцій та захисту суб'єктів лізингових операцій на державному рівні, відсутність статистичних форм обліку лізингових операцій [1, с. 297-298].

Перехід підприємствам АПК України на інноваційну модель розвитку. Як показує аналіз, що було проведено вище, особливо важливим є розвиток інноваційної складової. Інноваційна діяльність є однією з передумов розвитку систему управління на підприємстві та ключовим чинником його конкурентоспроможності.

Агропромисловий комплекс України як одна основних стратегічних галузей національної економіки має діяти в інноваційному векторі розвитку. Отже в рамках стратегічного управління агропромисловим комплексом має бути сформована національна інноваційна модель розвитку.

Основними завданнями формування національної інноваційної моделі розвитку є:

- 1) об'єднання потужностей виробничих підприємств, науково-дослідницької сфери та держави;
- 2) формування інноваційної інфраструктури;
- 3) реструктуризація фінансового сектору за рахунок формування розвиненої інвестиційної та кредитної системи підтримки інноваційних проєктів в сфері АПК.

Проте незважаючи на постійні трансформаційні процеси в економіці України, сьогодні існує ряд не вирішених проблем у цій сфері:

- керівництво держави не розуміє чи нівелює значення та роль інновацій як фактор зростання економіки країни;
- відсутність фінансових механізмів підтримки наукомістких виробництв (банківський сектор зосереджується на кредитуванні переважно поточної діяльності);
- іноземні інвестиції за динамікою та ціною їх майбутнього надходження не здатні докорінно змінити ситуацію у сфері інвестування національних високих технологій;
- низька привабливість національного ринку у міжнародному

просторі завдяки проблемам в політичній, економічній, правовій, судовій сферах;

– фінансування у сфері науки, техніки, технологій не відповідає міжнародним загальноприйнятим тенденціям.

Отже, вважаючи на ці проблеми ми можемо зробити висновок, що економічний підйом в Україні не може мати місце в умовах відсутності обґрунтованих перспективних пріоритетів.

Аналізуючи АПК науковці виділяють наступні його риси:

1) АПК – це біовиробнича система, структуроутворюючим та визначальним елементом якої є сільське господарство;

2) агропромисловий виробничий процес має багатофакторний характер: наукові дослідження та розробки, промислове виробництво, аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції, постачання, збут;

3) техніко-економічна багатоукладність АПК, що об’єктивно викликана необхідністю застосування широкого діапазону технологічно сумісних виробництв, поєднаних у цілісні стійкі виробничо-технологічні системи;

4) стійкі якісні параметри кінцевого продукту АПК [12].

Ці властивості АПК обумовлюють перехід до інноваційної моделі розвитку.

Особливу роль в інноваційній діяльності відіграє наука, агропромисловий комплекс не є винятком. Проте сучасний стан аграрної науки є критичним: втрачено 20 % наукового потенціалу, значний знос матеріально-технічної бази, низький рівень забезпеченості приладами, устаткуванням нових напрямів науки або нових моделей, внаслідок низького рівня заробітної плати та відсутності державних гарантій низький рівень оновлення кадрів [1, с. 300].

Проте незважаючи на всі ці складності аграрна наука має високий інтелектуальний та інноваційний потенціал (за останні п’ять років завершено і передано для впровадження у виробництво 1649 наукових розробок – нові сорти і гібриди рослин, технології та типи машин, препарати для захисту рослин і тварин).

Отже, важливим є формування інноваційної моделі розвитку АПК України, яка б враховувала інституціональний, науковий, техніко-технологічний, юридичний, економічний, управлінський та освітній аспекти (рис. 4).



**Рис. 4.** Елементи інноваційної моделі розвитку АПК України

*Джерело: розроблено авторами.*

Розглянемо детальніше кожен з елементів:

- науковий: необхідне формування науково обґрунтованого підґрунтя для подальшої інноваційної діяльності в АПК, що має бути забезпечено на фундаментальному та прикладному рівні із міжнародною методичною оцінкою наукових розробок та їх подальшим світовим визнанням; пошук ефективних варіантів просування та комерціалізації розробок на ринку наукоємної продукції, інформатизація науково-дослідної діяльності в АПК (впровадження машинних методів проектування та інформаційного забезпечення досліджень, створення єдиної інформаційної системи АПК, максимально можливий доступ до світових банків даних та знань, реалізація дистанційного інтерактивного науково-консультативного процесу);

- техніко-технологічний: впровадження вже існуючих новітніх технологій та технічної складової (ресурсозберігаючі технології, технології безвідходного чи маловідходного виробництва, технологій повного циклу, біотехнологій тощо) та розробка національних новітніх технологій, використання яких дасть змогу перевищити існуючі показники застосування технічних і технологічних рішень;

- економічний: визначення економічної ефективності від впровадження інноваційних розробок та пошук шляхів підвищення результативності діяльності на основі інноваційної, пошук фінансового забезпечення інноваційної моделі розвитку (кредитування, іноземного чи національного інвестування, інші моделі фінансування);

– управлінський: формування системи управління підприємством на основі інноваційної моделі розвитку, забезпечення результативності усіх бізнес-процесів та управлінських рішень, впровадження інтелектуальних та інформаційних систем (автоматизовані програмні продукти для оптимізації управління сільськогосподарськими підприємствами), удосконалення існуючих систем управління, маркетингова підтримка тощо;

– юридичний: юридичне та державне регулювання інноваційної діяльності завдяки формуванню ефективних механізмів регулювання ринку інтелектуальної власності України, створенню розвиненої інноваційної інфраструктури тощо;

– інституціональний: створення інститутів державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки, інститутів, що забезпечуються створення та реалізацію інноваційної концепції розвитку АПК, формування національної системи технічного регулювання (удосконалення стандартизації, сертифікації, метрології, захист прав споживачів за рахунок прийняття міжнародних і європейських стандартів);

– освітній: формування належної освітньої бази для процесів професіоналізації як управлінських кадрів, так фахівців в АПК, від первинної освіти до підвищення кваліфікації з урахуванням міжнародних освітніх стандартів.

Розробка та впровадження такої інноваційної моделі розвитку, яка враховує всі перераховані вище елементи на національному рівні, сприятиме:

- 1) підвищенню наукоємності у валовому внутрішньому продукті;
- 2) підвищенню інноваційної складової активності підприємств через підтримку здійснення пріоритетних інноваційних проєктів;
- 3) створенню розвиненого внутрішнього ринку наукомісткої і високотехнологічної продукції;
- 4) розвиток базових технологій п'ятого технологічного укладу (інформаційно-комунікаційних, біотехнологічних);
- 5) розвиток агропромислового комплексу загалом.

**Висновки та пропозиції.** Отже враховуючи вище сказане, слід зазначити, що модернізація аграрного виробництва та подальший розвиток АПК України потребує активізації діяльності органів влади щодо:

- 1) розроблення національної ідеї розвитку українського суспільства з позицій ролі та значення аграрної сфери в суспільному бутті;

2) обґрунтування пріоритетного розвитку та перспективної структури сільськогосподарського виробництва в забезпеченні продовольчої безпеки країни;

3) забезпечення трансформації земельного фонду України та удосконалення земельних відносин, екологізації виробництва продовольчих ресурсів;

4) створення умов для відтворення й розвитку матеріально-технічної бази, сільськогосподарської кооперації та агропромислової інтеграції, інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки України;

5) переведення аграрного виробництва на інвестиційно-інноваційну модель розвитку;

6) розвитку аграрного ринку та підвищення ролі держави у його регулюванні;

7) розвитку національного ринку інтелектуальної власності;

8) удосконалення систем аграрної освіти в напрямі поліпшення кадрового забезпечення АПК України.

Дослідження виконано в межах виконання держбюджетної теми: «Соціальна відповідальність бізнесу та інституціональні новації» (номер державної реєстрації 0114U001555, 2014-2018 pp.)

### Список використаної літератури

1. Жаринова А. Г. Теоретико-економічні підходи до визначення феномену інтелектуального капіталу / А. Г. Жаринова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1 (115). – С. 5-15.
2. Зубець М. В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М. В. Зубець, П. Т. Саблук, С. О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 3-8.
3. Інтелектуальний капітал підприємств АПК в регіональній інноваційній системі: Монографія / Г. В. Жаворонкова, В. О. Жаворонков, Д. М. Соковніна, Л. Ю. Мельник, М. О. Гоменюк / За ред. д.е.н. Г. В. Жаворонкової. – Умань : Видавець «Сочинський», 2012. – 550 с.
4. Курило Л. І. Інтелектуальний капітал в аграрній сфері економіки: монографія / Л. І. Курило. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. – 322 с.
5. Лелюк О. О. Оцінка розміру та структури капіталу аграрних підприємств / О. О. Лелюк // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 101- 106.
6. Лузан Ю. Я. Про підсумки роботи АПК в 2007 році та завдання на 2008 рік / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 3-16.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2017 році: стат. зб. – Київ : Держкомстат України, 2018.



8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата 19.09.2018). – Назва з екрану.
9. Патики Н. І. Іноземні інвестиції в сільському господарстві України: сучасний стан та вплив його розвитку / Н. І. Патики // Інвестиції : практика та досвід. – 2018. – № 5. – С. 26-31.
10. Ситник В. П. Завдання наукових установ УААН щодо організації наукового менеджменту у сфері інтелектуальної власності та маркетингу інновацій / В. П. Ситник // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 3-9.
11. Танклевська Н. С. Проблеми розвитку лізингу в регіональних АПК / Н. С. Танклевська // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 68-71.
12. Чеботарьов В. А. Національна інноваційна система України: проблеми та перспективи її формування в агропромисловому комплексі / В. А. Чеботарьов // Економіст. – 2005. – № 3. – С. 52-55.

Стаття надійшла 22.09.2018 р.

**В. И. Борщ,**

кандидат экономических наук,  
доцент кафедры экономики и управления,  
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,  
Французский бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Украина,  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

**О. А. Соколова,**

магистр 2 курса,  
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,  
Французский бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Украина,  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

## **ИННОВАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ**

Целью исследования, проведенного в статье, является формирование инновационной модели развития агропромышленного комплекса Украины. В статье проведен анализ инвестиционной, инновационной и интеллектуальной составляющих агропромышленного рынка Украины.

Были определены основные препятствия, которые мешают развитию данного сектора экономики, основными из которых, мы считаем, являются отсутствие государственной и финансовой поддержки агропромышленных предприятий и фермерских хозяйств, и АПК в целом.

Была предложена инновационная модель развития АПК Украины, которая состоит из таких элементов как научная, технико-технологическая, экономическая, управленческая, юридическая, институциональная и образовательная составляющие.

**Ключевые слова:** агропромышленный комплекс Украины, инновационная модель развития.

**V. I. Borshch,**

PhD in Economics,  
associate professor  
of Economics and Management Department  
of Odessa I. I. Mechnikov National University  
24/26 Frantsuzkyi bulvar, Odessa, 65058, Ukraine,  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

**O. A. Sokolova,**

magister of 2nd course,  
of Odessa I. I. Mechnikov National University  
24/26 Frantsuzkyi bulvar, Odessa, 65058, Ukraine  
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

## **INNOVATIVE MODEL OF UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR'S DEVELOPMENT**

Main goal of conducted research is to propose the innovative model of Ukrainian agricultural sector's development. In the paper the analysis of investment, innovation and intellectual elements of Ukrainian agricultural market is conducted.

Main obstacles, which interrupt this economic sector, are defined. Among them we allocate, such basic obstacles, such as lack of state and financial support to the agricultural enterprises and farms, and agricultural sector, generally.

Innovative model of Ukrainian agricultural sector's development is proposed. It must consist from such elements as scientific, technical and technological, economic, managerial, legal, institutional and educational ones.

**Key words:** Ukrainian agricultural complex, innovative model of development.

### **References**

1. Zharynova, A. H. (2011). Teoretyko-ekonomichni pidkhody do vyznachen-nia fenomenu intelektualnoho kapitalu [Theoretical and economic approaches to definition of intellectual capital]. *Aktualnye problem ekonomiki. – Actual problems of economics*, 1 (115), pp. 5-15. [in Ukrainian].
2. Zubets, M. V., Sabluk, P. T. & Tyvonchuk, S. O. (2008). Innovatsiino-vy-peredzhuvalna model yakisno novoho rozvytku ahropromyslovoho vyrob-nytstva [Innovative and prospective model of modern development of ag-ricultural production]. *Ekonomika APK. – Agricultural economics*, 12, pp. 3-8. [in Ukrainian].
3. Zhavoronkova, H. V., Zhavoronkov, V. O., Sokovnina, D. M., Melnyk, L. Yu. & Homeliuk, M. O. (2012). Intelektualnyi kapital pidpriemstv APK v rehionalnii innovatsiinii systemi: Monohrafiia [Intellectual potential of agri-cultural enterprises at the regional innovative system: Monograph]. Uman : Vydavets "Sochynskyi". [in Ukrainian].
4. Kurylo, L. I. (2012). Intellektualnyi capital v ahrranii sferi ekonomiky:

- monographiia [Intellectual capital at the agriculture]. Kyiv : NNTS IAE. [in Ukrainian].
5. Leliuk, O. O. (2008). Otsinka rozmiru ta struktury kapitalu ahrarynykh pid-priemstv [Assessment of amount and structure of agricultural enterprises' capital]. *Ekonomika APK. – Agricultural economics*, 1, pp. 101-106. [in Ukrainian].
  6. Luzan, Yu. Ya. (2008). Pro pidsumky APK v 2007 rotsi ta zavdannia na 2008 rik [About results of 2007 and tasks for 2008]. *Ekonomika APK. – Agricultural economics*, 2, pp. 3-16. [in Ukrainian].
  7. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini u 2017 rotsi: stat. zb. (2018). [Scientific and innovative activity in Ukraine in 2017: statistical bulletin]. Kyiv : Derzhkovstat Ukrainy. [in Ukrainian].
  8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofitsiinyi sait [State statistics service of Ukraine: official web-site]. Retrived from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
  9. Patyka, N. I. (2018). Inozemni investytsii v silskomu gospodarstvi Ukrainy: suchasnyi stan ta vplyv yoho rozvytku [Foreign investment to Ukrainian agriculture: modern state and its influence on the development]. *Investytsii: praktyka ta dosvid. – Investment: practice and experience*, 5, pp. 26-31. [in Ukrainian].
  10. Sytnyk, V. P. (2005). Zavdannia naukovykh ustanov UAAN shchodo orhanyzatsii naukovoho menedzhmentu u sferi intelektualnoi vlasnosti ta marketynhu innovatsii [Tasks of scientific establishments of Ukrainian agricultural academy of sciences for organizing the scientific management in the sphere of intellectual property and marketing innovation]. *Ekonomika APK. – Agricultural economics*, 8, pp. 3-9. [in Ukrainian].
  11. Tanklevska, N. S. (2007). Problemu rozvttku lizynhu v rehinalnykh APK [Issues of leasing development in the regional agricultural complexes]. *Ekonomika APK. – Agricultural economics*, 3, pp. 68-71. [in Ukrainian].
  12. Chebotarov, V. A. (2005). Natsionalna innovatsiina systema Ukrainy: problem ta perspektyvy yii formuvannia v ahropromyslovomu kompleksi [National innovative system of Ukraine: problems and perspectives of its formation at the agricultural complex]. *Ekonomist. – Economist*, 3, pp. 52-55. [in Ukrainian].